

MAKTABGACHA VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

A.AVLONIY NOMIDAGI
ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI

JIZZAX VILOYATI
PEDAGOGIKA MARKAZI

**“INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA FAN, TA'LIM VA ISHLAB
CHIQRISH INTEGRATSIYASINI TA'MINLASH:
MUAMMO VA YECHIMLAR”**

**XALQARO ILMIY-AMALIY ONLAYN KONFERENSIYASI
(2024-YIL, 15-IYUN)**

MATERIALLARI

**“ENSURING THE INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND
PRODUCTION BASED ON INNOVATIVE TECHNOLOGIES:
PROBLEMS AND SOLUTIONS”**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL
ONLINE CONFERENCE
(JUNE 15, 2024 Y)**

MATERIALS

monologik nutqiy vaziyat soʻzlovchidan alohida bir munosabatni va masʼuliyatni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Babayeva D.R. “Nutq oʻstirish nazariyasi va metodikasi” T.: “Barkamol avlod fayz” 2018y. Darslik.
2. Qodirova F.R. “Nutq oʻstirish metodikasi” OʻUM T.; 2012 yil.
3. Quchqorova N.M., Raximova F.R, Yakubova G.M, Atadjanova SH.Q. “Bolalarni nutqini oʻstirish nazariyasi va texnologiyalari” T.: “Bookmany print”- 2024-yil. Darslik.
4. “Ilk qadam” davlat oʻquv dasturi takomillashtirilgan ikkinchi nashri.T; 2022 –yil

BADIIY ASARNI SAHNALASHTIRISHNING OʻZIGA XOS XUSUSIYATLARI.

Madaminova Munavvar Roxat qizi

UrDU “Maktabgacha taʼlim metodikasi” kafedrasi oʻqituvchisi.

+998990921238

madaminovamunavvar7@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi badiiy asarni sahnalashtirishda adabiy asarlarni tanlashga qoʻyiladigan talablar alohida ahamiyatga egaligi, sahnalashtirilgan oʻyinlarni tashkil etish bosqichlari va ularni tashkil qilish usullari oʻrganilgan.

Kalit soʻzlar: erkin faoliyat, badiiy asar, sahnalashtirilgan oʻyinlar, oʻyin bosqichlari, ertak, hikoya, xalq ertaklari, ravon nutq, sahnalashtirish, yosh xususiyati.

Аннотация: В данной тезисе изучается особое значение требований к отбору литературных произведений при постановке художественного произведения, этапы организации постановочных пьес и методы их организации.

Ключевые слова: свободная деятельность, художественное произведение, постановочные игры, игровые этапы, сказка, рассказ, народные сказки, беглая речь, инсценировка, юный персонаж.

Sahnalashtirilgan oʻyinlar bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda oddiydan murakkabga qarab yoʻnaltirib borilishi maqsadga muvofiq. Masalan, oʻrta guruh uchun asosan harakatni aks ettiruvchi asarlar tanlansa, katta guruh bolalari uchun esa asar qahramonlarining ancha murakkab munosabatlari, ularning kechinmalari, qaygʻulari aks ettirilgan asarlar tanlanadi.

Ertak va hikoyalarni bolalar koʻpincha oʻzlarining ijodiy rolli oʻyinlarida sahnalashtiradilar, bu oʻyinlarda tulki, sichqon, xoʻroz, quyon kabi personajlarni oʻyinlarda aks ettiradilar. Yozuvchilarning badiiy asarlarini ham bolalar sevib sahnalashtiradilar. Bolalar bilan suhbatlasha turib, tarbiyachi hikoya yoki ertak qahramonlarining oʻziga xos xususiyatlarini aniqlashga harakat qiladi. Har xil sheʼr, ertak qahramonlarining oʻziga xos xususiyatlari mana shunday oʻrganiladi.

Guruhda shu yoshli bolalarga xos boʻlgan ertaklar, hikoyalar ularga tanish boʻlib qolgandan keyingina sahnalashtirish boshlanadi. “Sholgʻom”, “Boʻgʻirsoq” kabi ertaklar sahnalashtiriladi. Tayyorlov guruhida bu ish davom ettiriladi.

Sahnalashtirish uchun ertaklarga olinmasdan, badiiy asarlar, xususan, she'rlar ham olinadi. Masalan, tarbiyachi o'rta guruh uchun asosan harakatni aks ettiruvchi asarlar tanlaydi, katta guruh bolalari uchun esa asar qahramonlarining ancha murakkab munosabatlari, ularning kechinmalari, qayg'ulari aks ettirilgan asarlar tanlanadi.

Sahnalashtirish o'yinlari, bu bolalarning mustaqil ijodiy o'yin turi bo'lib, unda badiiy asar va hikoyalar bolalar tomonidan rollarga bo'lib ijro etiladi. Bu o'yinlar bolalarda iroda, intizom va o'z xatti-harakatlarini boshqara olish, boshqalarning harakatlari bilan hisoblashish kabi ijobiy ma'naviy xislatlarni shakllantiradi.

Sahnalashtirish o'yinlarida bolalar o'yin jarayoniga kirib boradilar, voqea va ertak qahramonlarining ichki hayotiga bevosita aloqador bo'lgan qahramonlik, jasurlik, mehribonlik, jonbozlik, jonkuyarlik kabi ijobiy fazilatlarni o'zlarida yaqqol namoyon qiladilar. Bu jarayonda bolalarning nutq faolligi, lug'at boyligi, dunyoqarashi kengayib boradi.

Sahnalashtirish uchun badiiy asar, ertaklar tanlash katta yoshdagilardan bolalarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari, istaklarini hisobga olishni talab etadi.

Adabiy asarlarni tanlashda quyidagi talablar qo'yiladi:

1. Mazmunining g'oyaviy-ma'naviy barkamolligi.
2. Badiiy jihatdan mazmundorligi.
3. Asardagi qatnashchi va rollarning soni (qancha ko'p bo'lsa, asar shuncha ahamiyatlidir).
4. Mazmuni yaxshi bo'lishi bilan birga, unda harakat turlarining ham ko'p bo'lishi.
5. Ifodali o'qishga mos bo'lishi.
6. Mazmuni qiziqarli, hayot bilan bog'langan bo'lmog'i zarur. [1.293 b.]

Mutafakkirlardan Abdulla Avloniy bolalar uchun ham bir qancha she'r va masallar yozgan. Shoir bu asarlarida bolalarning fikr doirasini kengaytirish, ularda maktab va kitobga, mehnatga, tabiatga, Vatanga muhabbat uyg'otishni maqsad qilib qo'ygan. Uning ko'pgina she'rlari zamirida Vatanni sevish g'oyasi yotadi. Shoir bu she'rlarida Vatanni sodda va samimiy misralarda tasvirlaganki, faqat o'sha davr uchun emas, balki bugungi bolalar ham ulardan katta estetik zavq olishlari mumkin.

Bolalar xalq ertaklarini sahnalashtirishni yaxshi ko'radilar. Masalan, "Sholg'om", "Zumrad va Qimmat", "Bo'g'irsoq" va boshqalar. Bolalar boshqa xalq ertaklarini ham turli usullarda (qo'g'irchoq, soya, soya teatri orqali) sahnalashtirishga ehtiyoj sezadilar.

Badiiy asarni eslab qolishlari uchun uni qayta qo'yib berish, sahnada ko'rsatish, rasmlar namoyish etish, didaktik o'yinlardan foydalaniladi.

Sahnalashtirish o'yinlari qiziqarli o'tishi va uzoq vaqt davom etishi uchun kerakli jihozlar tayyorlanishi va unga to'g'ri rahbarlik qilinishi kerak. Kattalar o'yin rejissyori rolini amalga oshira borib, bolalarning xatti-harakatlari, qobiliyatlari, intilishlarini hisobga olib boradilar. O'yinda faol ishtirok etgan bolalarni alohida rag'batlantirilib, kelgusida qaysi asarlarni sahnalashtirish kerakligini aniqlaydilar.

Bolalarning ijodiy qobiliyatlarini yanada takomillashtirishda qurilish materiallari bilan o'ynaladigan o'yinlarning roli kattadir. Pedagoglardan Z.V. Lishtvan, V.G. Nechayeva o'z tadqiqotlarida qurish-yasash o'yinlarining o'ziga xos

tomonlari va ahamiyatini yoritib berganlar. Bolalar nashriyotlari badiiy asarlarni sahnalashtirish uchun xalq ertaklariga siluetlar, teatr-kitoblar, panorama-kitoblar kabi turli ko‘rinishdagi ko‘rgazmali qo‘llanmalarni chop etmoqdalar.

Sahnalashtirilgan o‘yinlar bolalar biror ertak yoki hikoya syujeti asosida ma’lum bir rolni bajarishiga, o‘yin jarayonidagi personajlarning aytadigan so‘zlarining yod olinishiga asoslangan bo‘lib, bolalarda iroda, intizom, o‘z harakatlarini boshqalarning harakatiga muvofiq amalga oshirish kabi sifatlarni tarbiyalashda samarali vosita sanaladi. Sahnalashtirilgan o‘yinlarni tashkil etish quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga qamrab oladi:

I-bosqich. Sahnalashtirish uchun badiiy asarni tanlash. Badiiy asarni tanlashda quyidagi talablarga rioya qilish kerak:

- 1) ertak yoki hikoyada qatnashuvchilar soni ko‘p bo‘lishi kerak;
- 2) asarning nafaqat mazmuni, balki unda harakatlarning ham turfa xil bo‘lishga e’tibor qaratish lozim;
- 3) asar ifodali o‘qishga mos bo‘lishi kerak,
- 4) asar mazmuni qiziqarli va emotsional bo‘lishi zarur;
- 5) asar bolalarning yoshiga mos kelishi lozim.

II-bosqich. Sahnalashtirish uchun tanlangan ertak yoki hikoyaning mazmunini o‘qib berish.

III-bosqich. Asarni bolalar tomonidan eslab qolinishiga erish, qayta o‘qib berish, har bir bolaning aytadigan gaplari ustida individual ish olib borish, rasmlar namoyish etish.

IV-bosqich. O‘yin qiziqarli o‘tishi va uzoq davom etishi uchun o‘yinga kerakli materiallar, kiyimlar tayyorlash hamda rahbarlikni to‘g‘ri amalga oshirish. [3.116.]

Tarbiyachi bajarilgan ishning hisobini olib boradi. Bolalarga qaysi asar yoqqanini, ular ko‘proq qanday asarni sahnalashtirishni yoqtirishlarini, qaysi bola topshirilgan rolni yaxshi ijro eta olganini, rollarni ijro etishda bolalarda qanday qiyinchiliklar vujudga kelganini yozib boradi. Mana shu asosda bo‘lg‘usi sahnalashtiriladigan o‘yinlar jonlantiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Babayeva D.R. “Nutq o‘stirish nazariyasi va metodikasi” T.: “Barkamol avlod fayz” 2018y. Darslik.
2. Qodirova F.R. “Nutq o‘stirish metodikasi” O‘UM T.; 2012 yil.
3. Quchqorova N.M., Raximova F.R, Yakubova G.M, Atadjanova SH.Q. “Bolalarni nutqini o‘stirish nazariyasi va texnologiyalari” T.: “Bookmany print”- 2024-yil. Darslik.
4. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi takomillashtirilgan ikkinchi nashri.T; 2022 –yil